

Beata Trębicka-Postrzygacz
Alicja Antas-Jaszczuk
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Wydział Humanistyczny
Instytut Edukacji

**Aspiracje zawodowe i plany życiowe
studentów z niepełnosprawnościami,
kształcących się na Uniwersytecie Przyrodniczo-
-Humanistycznym w Siedlcach
i Uniwersytecie Witolda Wielkiego w Kownie**

Professional aspirations and life plans of students
with disabilities studying at the University of Natural
Sciences and Humanities in Siedlce
and Vytautas Magnus University in Kaunas

Streszczenie: Od lat nie słabnie zainteresowanie sytuacją osób niepełnosprawnych w ramach edukacji na różnych szczeblach. Sprzyjają temu dyrektywy unijne, jak również rosnąca świadomość społeczna. Nie bez znaczenia pozostaje również zagadnienie oddziaływania szkoły wyższej na młodzież niepełnosprawną, a w dalszej perspektywie stopień jej uczestnictwa społecznego, udział w wytwarzaniu wartości ekonomicznych i społecznych. Dla osoby niepełnosprawnej pełnienie roli studenta nierzadko stanowi ważne źródło budowania i wzmacniania poczucia własnej wartości, opartego na zdobywaniu różnorodnych kompetencji oraz możliwości realizacji aspiracji zawodowych i planów życiowych. Celem badań podjętych na użytek niniejszego artykułu było poznanie aspiracji zawodowych i planów życiowych młodzieży niepełnosprawnej studiującej na Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach i Uniwersytecie Witolda Wielkiego w Kownie (Vytauto Didžiojo universitetas, Litwa). Analiza zgromadzonego materiału empirycznego ujawniła, że studenci niepełnosprawni z obydwu państw cenią podobne wartości w życiu, chcą zdobywać wykształcenie, a w przyszłości pracę, która będzie odpowiadała ich zainteresowaniom, a także będzie zapewniała godną egzystencję oraz możliwość utrzymania siebie i rodziny. Swoją przyszłość zawodową studenci niepełnosprawni uzależniają przede wszystkim od: „własnych wysiłków” i „starań”, a także „wiedzy i umiejętności”. W przyszłości pragną być osobami niezależnymi i samo-

dzielnymi, docenianymi przez społeczeństwo i pracodawców. Zależy im również na miłości i wyrozumiałości ze strony innych.

Słowa kluczowe: *student niepełnosprawny, aspiracje zawodowe, plany życiowe, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Uniwersytet Witolda Wielkiego w Kownie*

Abstract: For years, the interest in the situation of disabled people have not decreased in the framework of education at various levels. The EU directives, as well as the growing social awareness, favors this. The issue of the impact of the university on the disabled youth, and in the long run the degree of its social participation, participation in the production of economic and social values is also important. For a disabled person, being a student is often an important source of building and strengthening a sense of self-worth, based on gaining various competences and the possibility of pursuing professional aspirations and life plans. The aim of the research undertaken for the purposes of this article was to learn about professional aspirations and life plans of disabled students studying at the University of Natural Sciences and Humanities in Siedlce and the University of Vytautas Magnus in Kaunas (Vytauto Didžiojo universitetas, Lithuania). The analysis of the collected empirical material revealed that students with disabilities in both countries value similar values in their lives, want to receive education and in the future a job that suits their interests, and ensure a decent existence and the ability to support themselves and the family. Professional students depend primarily on their "own efforts" and "efforts" as well as "knowledge and skills". In the future, they want to be independent and autonomous people appreciated by the society and employers. They also care about love and forbearance on the part of others.

Keywords: *disabled student, professional aspirations, life plans, University of Natural Sciences and Humanities in Siedlce, Vytautas Magnus University*

Wprowadzenie

Zasadność podjęcia kwestii dotyczącej aspiracji zawodowych i planów życiowych studentów niepełnosprawnych wynika m. in. z faktu, że aspiracje są ważnym, kluczowym motywem ludzkiego działania. Skłaniają jednostkę do podejmowania różnorodnych aktywności ukierunkowanych na doskonalenie samego siebie i otaczającego środowiska. Modelują obraz życia społecznego i ekonomicznego, istotnie oddziałują na funkcjonowanie człowieka i grup społecznych, w tym osób niepełnosprawnych.

Niepełnosprawność jest zjawiskiem odzwierciedlającym cechy strukturalne społeczeństwa, właściwości jego systemu ekonomicznego i politycznego, a także dominujące reguły organizacji społecznej i hierarchii wartości. Czynniki te kształtują pozycję osób niepełnosprawnych w społeczeństwie, stopień ich

uczestnictwa społecznego oraz udział w wytwarzaniu wartości ekonomicznych i społecznych. W istotny sposób zależy to jednak od tego, czy warunki funkcjonowania niepełnosprawnych w społeczeństwie powodują częściej ich marginalizację i wykluczenie, czy też sprzyjają ich włączeniu w główny nurt życia społecznego [Gąciarz, Rudnicki, 2016, s. 7].

Od lat w krajach UE rośnie zainteresowanie sytuacją osób niepełnosprawnych, w ramach edukacji na różnych szczeblach. Sprzyjają temu zarówno dyrektywy unijne, jak i świadomość ludzi. Zmiany obejmują również szkolnictwo wyższe, w tym studentów z niepełnosprawnością oraz kandydatów na studia [Bolińska, 2016, s. 61]. Pełnienie roli studenta nierzadko stanowi dla osoby niepełnosprawnej ważne źródło budowania i wzmacniania poczucia własnej wartości, opartego na zdobywaniu różnorodnych kompetencji: poznawczych, zawodowych, społecznych, emocjonalnych itp. Ponadto stwarza warunki do włączania tych jednostek w nurt życia społecznego, a co istotne otwiera również szerszą perspektywę dla urzeczywistniania i realizacji planów życiowych oraz aspiracji zawodowych. Podkreślić należy również, że osoby studiujące stanowią grupę, ważną z punktu widzenia rozwoju elity społecznej, wyznacznika przyszłości społeczeństwa w różnych dziedzinach życia. Nie bez znaczenia pozostaje również zagadnienie oddziaływania edukacyjnego szkoły wyższej. Posiada ona bowiem specyficzne cechy, za pomocą których można opisać ich odbiorcę tzn. młodzież uczestniczącą w procesie studiowania, a ta w chwili przybycia na uczelnię jest już pod wieloma względami ukształtowana (posiada też określone aspiracje). Mimo to, wciąż pozostaje w okresie intensywnego rozwoju.

Aspiracje są jednym z komponentów osobowości człowieka, stanowiącym obiekt zainteresowań psychologii, socjologii, jak również pedagogiki. W języku naukowym tych dyscyplin nie ma zgodności w kwestii pojęcia *aspiracje*, co skutkuje – mimo wciąż obecnych dyskusji terminologicznych – brakiem jednej uniwersalnej definicji tego terminu [Pomykało, 1993, s. 195].

W psychologii „aspiracje” dookreślane są dość często jako pragnienie czegoś lub dążenia o określonym natężeniu, związane z zaspokojeniem określonej potrzeby i/lub nakierowane na określony cel, ambicje, przekonania o własnych możliwościach w danym, szerszym lub węższym zakresie aktywności, będące dla człowieka podstawą oceny osiąganego efektów działania. Istotna w tym względzie jest zatem „natura” dążeń oraz psychiczne właściwości dążeń. Z kolei cechą socjologicznego pojmowania aspiracji jest zespół dążeń wyznaczonych przez hierarchię celów, które jednostka akceptuje i definiuje

jako ważne, i które przesądzają o jej planach życiowych [Wojtczak, 207, s. 54]. W pracach pedagogicznych zazwyczaj używane są ogólne definicje encyklopedyczne, a także definicje o charakterze socjologicznym, nierzadko również definicje łączące treści obydwu wymienionych, w których aspiracje definiowane są jako pragnienie czegoś, dążenie do czegoś w życiu np. do osiągnięcia określonych, wyznaczonych celów, pragnienie realizacji ambitnych planów, zadań itp. [Pomykało, 1993, s.20]. Różne pojmowanie terminu „aspiracje” łączy to, że są jednym z ważniejszych motywów działania człowieka, kierują jego procesem uczenia się czy twórczością. Współdecydują także o życiowych zamierzeniach i pragnieniach człowieka oraz ukierunkowują na nie jego aktywność [Becker-Pestka, 205, s. 92].

Generalnie aspiracje stanowią ważny element w rozwoju osobowości człowieka, a zarazem jeden z zasadniczych czynników, warunkujących jego aktywność społeczną, kulturalną, a także nawiązywane kontakty interpersonalne, różnego rodzaju osiągnięcia czy dokonywane wybory. Aspiracje mają zatem kluczowe znaczenie w procesie kształtowania się planu życiowego czy orientacji życiowej jednostki [Zawada, 2013, s. 14].

Poznanie aspiracji młodzieży studiującej, w tym jednostek niepełnosprawnych, stwarza możliwość przewidywania, a także rozumienia mechanizmów ich postępowania. Jest również ważne z punktu widzenia przemian rynku pracy i szybko zmieniającej się rzeczywistości społeczno-ekonomicznej. Studenci stoją bowiem w obliczu licznych decyzji, dotyczących ich dalszej edukacji, pracy zawodowej, życia osobistego i udziału w egzystencji społeczno-politycznej.

W niniejszym opracowaniu obiekt zainteresowań badawczych stanowią aspiracje zawodowe i plany życiowe studentów niepełnosprawnych, kształcących się na Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach i Uniwersytecie Witolda Wielkiego w Kownie (Litwa). Aspiracje zawodowe zaliczane są do grupy aspiracji, które dotyczą rodzaju zawodu, funkcji wykonywanych w jego ramach, miejsca pracy, zajmowanego stanowiska oraz właściwości wykonywanej pracy. Z. Skorny dodaje, że ukierunkowane są one na zdobycie w przyszłości określonego zawodu, jak i wykształcenie pewnych czynności zawodowych. Mogą przybierać formę aspiracji dotyczących skutecznej działalności zawodowej, zyskanie sukcesu w działaniu lub aspiracji efektywnego działania [Pilch, 2003, s. 199].

Aspiracje zawodowe (wraz z silnie z nimi skorelowanymi aspiracjami edukacyjnymi) [Ziejewski, 2007, s. 17] stanowią główny składnik całej struk-

tury aspiracji, albowiem dotyczą najważniejszych obszarów życia, istotnych zarówno w aktualnej, jak i przyszłej sytuacji życiowej. Przejawiają się bardzo często w dążności do rozwijania pożądanych cech umysłu, woli, charakteru i kultury życia emocjonalnego (np. pragnienie uzupełnienia wiedzy w danej dziedzinie, zdobycie dodatkowych kwalifikacji, nabycie nowych umiejętności itp.) Jak podkreśla J. Wiśniewski, zwłaszcza jednostki młode powinny permanentnie doskonalić się pod względem zawodowym, aby móc samodzielnie decydować o własnym losie i racjonalnie zarządzać swoimi umiejętnościami [Wiśniewski, 2011, s. 84-85].

Aspiracje odnoszące się do zawodu, funkcji pełnionych w ramach roli zawodowej, miejsca pracy, kwalifikacji, pozostają w istotnym powiązaniu z różnorodnymi pragnieniami i dążeniami jednostki. Przekładają się one na jej plany życiowe związane m. in. ze sposobem ułożenia życia osobistego, rodzinnego, miejscem zamieszkania, posiadaniem określonych dóbr, wyznaczających standard życia, a także z preferowanym wzorcem uczestnictwa w kulturze, formami spędzania czasu wolnego i innych dziedzin życia, w które jednostka angażuje się. Ponadto, konstruowanie celów i dążeń życiowych warunkowane jest zarówno czynnikami indywidualnymi np. systemem wartości i uwarunkowaniami udanego, szczęśliwego życia, subiektywną oceną własnych możliwości, jak i obiektywnymi warunkami społecznymi, które sprzyjają, bądź nie, ich urzeczywistnianiu.

Cel badań

Celem podjętych badań było poznanie aspiracji zawodowych i planów życiowych młodzieży niepełnosprawnej, studiującej na Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach i Uniwersytecie Witolda Wielkiego w Kownie (Litwa). W toku badań poszukiwano odpowiedzi na następujące pytania: Jakie motywy skłaniają młodzież niepełnosprawną do zdobywania wykształcenia i podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych? Jakie postawy wobec przyszłości reprezentuje badana młodzież akademicka? Jaka jest hierarchia celów życiowych studentów niepełnosprawnych? Jakie czynniki sprzyjają, a jakie ograniczają możliwości w zakresie realizacji aspiracji zawodowych i planów życiowych studentów niepełnosprawnych? Jakie są wyobrażenia studentów niepełnosprawnych na temat ich przyszłej pracy zawodowej i życia osobistego? Badania miały charakter diagnostyczny, stąd założono, że zgromadzony materiał empiryczny będzie stanowił podstawę do opisu aspiracji

zawodowych i planów życiowych studentów niepełnosprawnych w Polsce i na Litwie oraz do formułowania określonego typu prognoz i wniosków do działań praktycznych, a także planowania dalszych badań dotyczących rozpatrywanej problematyki. Podkreślić przy tym wypada, że potrzeba oglądu sytuacji w zakresie aspiracji jest szczególnie ważna w odniesieniu do osób, które po zakończeniu studiów, przyjmą zadania przypisane inteligencji, której potencjał niewątpliwie ma przełożenie na kształt współczesnej cywilizacji.

Metodyka badań

W badaniach uczestniczyli studenci, kształcący się na Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach i Uniwersytecie Witolda Wielkiego w Kownie (Litwa). **Uczelnia w Siedlcach jako pierwsza w Polsce wprowadziła integracyjny system kształcenia na poziomie wyższym. Inicjatorem programu Kształcenia i Rehabilitacji Studentów z Niepełnosprawnością był ówczesny Rektor WSRP w Siedlcach prof. dr. hab. Lesław Szczerba. Jako jednostka ogólnouczelniana od stycznia 2001 r. na uczelni działa Centrum Kształcenia i Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.** Z kolei obsługą studentów, w tym niepełnosprawnych, na Uniwersytecie Witolda Wielkiego w Kownie zajmuje się Centrum Studenckie, stanowiące integralną część jednostki akademickiej – Wydziału Spraw Studenckich. W przeprowadzonych w maju 2018 roku badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z autorskim kwestionariuszem ankiety audytoryjnej. Skierowano ją do 46 studentów z różnego typu niepełnosprawnościami (21 studentów z uczelni w Kownie i 25 studentów z uczelni w Siedlcach).

Charakterystyka badanych studentów

W badaniu wzięło udział 46 studentów z dwóch krajów: Polski (54,3%) i Litwy (45,7%). Średni wiek respondentów wynosił 22 lata. Wśród badanych studentów w sposób zdecydowany przeważały kobiety. Najwyższy odsetek kobiet stwierdzono w grupie z Polski (66%), nieco mniejszy w grupie z Litwy (48%). Wśród respondentów były osoby z niepełnosprawnością słuchu (27% w Polsce i 22% na Litwie), wzroku (19% w Polsce, na Litwie 34%), ruchu (42% w Polsce, na Litwie 37%) oraz osoby ze schorzeniami typu: cukrzyca, alergie, epilepsja, choroby psychiczne (depresja), mukowiscydoza, autyzm, zespół Aspergera (12% w Polsce, na Litwie 7%). Najliczniejszą grupę wśród

badanych stanowili studenci, zamieszkujący w miastach do 50 tys. mieszkańców (28%), następnie w miastach do 100 tys. (24%), w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (11%) oraz na wsi (17%). Średnia wielkość rodziny ankietowanych wynosiła 3,1 osób, a co najmniej połowa respondentów miała rodzinę składającą się z 3 członków. Analiza danych dotyczących kwestii wykształcenia rodziców badanych studentów wykazała, że wśród matek dominowało wykształcenie zawodowe (48%). W dalszej kolejności sytuowało się wykształcenie średnie (32%) oraz wyższe (20%). Z kolei wśród ojców przeważało wykształcenie średnie (53%), następnie wyższe (23%), zawodowe (21%) oraz podstawowe (3%). Studenci aktualną ocenę sytuacji materialnej rodziny pochodzenia najczęściej określali jako: dobrą (45%), jako przeciętną (28%), jako bardzo dobrą (25%), zaś jako złą 2% ogółu badanych.

Wyniki badań

Wyniki zgromadzone podczas badań wskazały, że studenci z niepełnosprawnościami, zarówno z Polski, jak i z Litwy, pragną rozwijać się i podnosić swoje kwalifikacje zawodowe oraz odczuwają potrzebę zdobywania wiedzy, nowych doświadczeń, umiejętności przydatnych w przyszłej pracy. Wśród badanych tylko nieliczni wskazali na takie motywy podjęcia kształcenia w ramach studiów wyższych, jak: konieczność uzyskania formalnych uprawnień, alternatywa na brak innego zajęcia, zniżki i przywileje studenckie, a także namowy rodziców, znajomych. Badani, oprócz zajęć na uczelni, dodatkowo poszerzają swą wiedzę i umiejętności przydatne w przyszłej pracy poprzez: uczestnictwo w różnorodnych kursach, warsztatach, szkoleniach, konferencjach (37% studentów z Polski i 48% studentów z Litwy), a także studiowanie literatury, oglądanie filmów tematycznych, wolontariat, praktyki studenckie, praca dorywcza podczas wakacji (63% studentów z Polski i 52% studentów z Litwy).

W kwestii oceny możliwości w zakresie zdobycia pracy po zakończeniu studiów, studenci najczęściej wskazywali, że będzie to trudne (49%) lub bardzo trudne (15%), zaś 3% ankietowanych uznało, że nie ma żadnych szans na zdobycie pracy. Z kolei 21% respondentów stwierdziło, że łatwo zdobędzie zatrudnienie, zaś pozostali studenci (12%) nigdy nad tym nie zastanawiali się. Rozkład odpowiedzi w grupach wskazał, że bardziej pesymistyczni byli studenci z Polski, aż 23% z nich uznało, że znalezienie pracy będzie bardzo trudne lub niemożliwe, 18% trudne, tylko 9% uważa, że będzie łatwe. Mimo mało optymistycznego podejścia studentów w kwestii możliwości zdobycia pracy po

zakończeniu studiów, zdecydowana większość (72%) uważa, że warto inwestować w wykształcenie (odpowiedzi: zdecydowanie tak i raczej tak).

Uczestniczący w badaniach studenci wskazali, że w przyszłości chcieliby podjąć pracę adekwatną do kierunku kształcenia (67% studentów z Polski i 62% studentów z Litwy). Równocześnie 17% studentów z Polski i 21% studentów z Litwy chciałoby kontynuować naukę (studia podyplomowe, doktoranie), zaś (7% studentów z Polski i 11% studentów z Litwy) wiąże swoją przyszłość zawodową z wyjazdem za granicę. Stwierdzono przy tym statystycznie istotny związek między sytuacją materialną ankietowanego a wiązaniem przyszłości zawodowej z wyjazdem za granicę. Ankietowani deklarujący trudną (złą) sytuację materialną częściej byliby gotowi wyjechać za granicę. 9% w grupie studentów z Polski i 6% w grupie Litwinów nie potrafiło sprecyzować jednoznacznej odpowiedzi w przedstawionej wyżej kwestii.

W opinii 59% badanych studentów ich przyszłość zawodowa będzie zależała przede wszystkim od własnych wysiłków oraz od wiedzy i umiejętności (20%). Pozostali respondenci uznali, że to, kim zostaną w przyszłości zależy od sprzyjających okoliczności (11%), od sprytu i układów (znajomości) (6%), od przypadku (3%) oraz od starań i wysiłków rodziców (4%). W obydwu badanych grupach studenci wyrazili opinię, że ich przyszłość zawodowa zależna będzie głównie od ich własnych starań. Polscy studenci częściej liczyli na sprzyjające okoliczności (16%) oraz na układy wśród znajomych (22%). Z kolei studenci z Litwy wskazali, że przyszłość zawodowa zależna będzie od ich wiedzy i umiejętności (31%).

Studenci dokonali również oceny swoich dotychczasowych zasobów wiedzy i stopnia przygotowanie do pracy zawodowej. Jako dobre oceniło je (42% studentów z Polski i 51% studentów z Litwy), jako wystarczające (odpowiednio 21% i 18%), jako niskie (raczej słabe) (odpowiednio 9% i 3%), zaś pozostali respondenci nie potrafili dokonać jednoznacznej oceny.

Studenci, spośród atutów, jakie powinien według nich spełniać przyszły zawód, najczęściej wskazywali na takie, jak: „wysoka płaca” (44%) i „miła atmosfera” (36%). Rzadziej natomiast takie walory, jak: „wolne weekendy” (11%) i „możliwość szybkiego awansu” (9%). Atut „miła atmosfera” wymieniali najczęściej studenci z Polski (52%). Natomiast studenci z Litwy zwracali uwagę na atut „wysoka płaca” (58%).

Uczestniczący w badaniach studenci na pytanie: czy jesteś gotów poświęcić swój czas i pracować nieodpłatnie celem podniesienia umiejętności przydatnych w przyszłej pracy? – najczęściej udzielali odpowiedzi: zdecydo-

wanie tak (18%) i raczej tak (38%). Przeciwnego zdania było około 23% respondentów. Pozostali studenci nie mieli zdania w tej kwestii (21%). Analiza za pomocą testu niezależności chi kwadrat nie wykazała statystycznie istotnych różnic pomiędzy grupami studentów z Polski i Litwy. Statystycznie istotny związek stwierdzono natomiast między wielkością rodziny a gotowością do nieodpłatnej pracy. Ankietowani, którzy mieli dużą rodzinę, częściej byli skłonni pracować nieodpłatnie w celu podniesienia kwalifikacji.

Wysoki odsetek badanych (56%) stanowili studenci zdecydowani, w celu podjęcia wymarzonej pracy, zmienić miejsce zamieszkania. Przeciwnego zdania było 11% studentów, a pozostałe osoby (33%) nie miały zdania w tej kwestii. Nie stwierdzono statystycznie istotnych różnic pomiędzy studentami z Polski i Litwy.

W opinii studentów istotny wpływ na realizację aspiracji zawodowych mają: pozytywna postawa wobec pracy, w tym pracowitość, obowiązkowość i punktualność: (31% studentów z Polski i 36% studentów z Litwy), następnie zainteresowania, predyspozycje osobowe, kreatywność (odpowiednio 21% i 18%), możliwość szybkiego awansu zawodowego (21% i 11%), sprzyjająca sytuacja na rynku pracy (15% i 20%) oraz możliwość wyjazdu za granicę (12% i 15%).

Spośród czynników przyczyniających się do realizacji planów życiowych badani studenci wskazali przede wszystkim na: posiadanie dobrej (dobrze płatnej) pracy (23% studentów z Polski i 18% studentów z Litwy), motywacja do działania (14% i 16%), odpowiednie wykształcenie (16% i 12%), pracowitość i wytrwałość (12% i 18%), życie w zgodzie z prawem (7% i 11%), zdrowie (19% i 21%), przebiegłość i fart życiowy (9% i 4%) oraz układy i znajomości (9% i 4%).

Z kolei do czynników utrudniających urzeczywistnianie planów życiowych respondenci zaliczyli: niechęć do nauki, brak wykształcenia (odpowiednio 14% i 16%); brak wiary w siebie i swoje możliwości (15% i 13%); zły stan zdrowia (18% i 20%); brak odpowiednich predyspozycji osobowych (9% i 11%), zła sytuacja materialna (11% i 13%); niechęć ze strony społeczeństwa, izolacja społeczna, defaworyzacja (8% i 10%); zła sytuacja rodzinna, brak wsparcia ze strony najbliższych (12% i 9%); lenistwo, nadużywanie alkoholu, złe towarzystwo (12% i 8%).

Blisko połowa studentów, zarówno z Polski, jak i z Litwy (48%), uważa, że warto wyznaczać sobie odległe cele życiowe. Odmiennego zdania było 28% ankietowanych, zaś 24% nie potrafiło udzielić odpowiedzi na ten temat.

W kwestii wyboru pomiędzy karierą zawodową a założeniem rodziny aż 43% badanych stwierdziło, że byłoby w stanie pogodzić pracę zawodową z obowiązkami na rzecz rodziny. Z kolei 21% respondentów przyznało, że najpierw chciałoby zdobyć zatrudnienie, a w dalszej przyszłości założyć rodzinę. Z kolei odwrotną decyzję podjęłoby 16% badanych. Pozostali studenci (20%) nie udzielili jednoznacznej odpowiedzi w tej kwestii.

W kanonie wartości życiowych, studenci najwyżej ocenili takie, jak: zdrowie (26% studentów z Polski i 25% studentów z Litwy); miłość i przyjaźń (odpowiednio 26% i 21%); życie rodzinne i szczęście (21% i 23%); dobra praca (18% i 22%); bezpieczeństwo, życie bez wojen i konfliktów (9% i 9%). Z kolei za wartości mało istotne studenci uznali: karierę polityczną, sławę, dobra materialne oraz „życie chwilą”.

Wnioski

Plany zawodowe i życiowe stanowią ważny element procesu projektowania przez jednostkę swojej przyszłości. Są one wyznaczone przez obiektywne warunki społeczeństwa, a także indywidualne predyspozycje.

Przeprowadzona analiza wyników zgromadzonych podczas badań wykazała, że studenci z niepełnosprawnościami zarówno z Polski, jak i z Litwy, pragną rozwijać się i podnosić swoje kwalifikacje zawodowe oraz odczuwają potrzebę zdobywania wiedzy, nowych doświadczeń, umiejętności przydatnych w przyszłej pracy zawodowej i życiu osobistym. Takie szanse otwiera przed młodzieżą z niepełnosprawnościami możliwość kształcenia się w szkole wyższej. Ponad połowa studentów z Polski i Litwy, przyznała, że przy wyborze ścieżki kształcenia kierowała się swoimi zainteresowaniami i perspektywą większej szansy na zdobycie zatrudnienia. Tylko w kilku przypadkach badani przyznali, że decyzję o podjęciu studiów podjęli pod wpływem sugestii i namowy rodziców lub osób z najbliższego otoczenia. Taki rozkład danych nasuwa przypuszczenie, że współczesne mechanizmy środowiska rodzinnego nie stanowią zbyt silnego źródła stymulacji w obszarze wyborów i poczynań młodego pokolenia. Młodzi ludzie, nawet w obliczu własnych niedomagań związanych z niepełnosprawnością, mają głęboką świadomość odpowiedzialności za siebie, w tym za jakość posiadanych umiejętności oraz wiedzę. Częściowo potwierdziły to opinie badanych, zwłaszcza studentów z Litwy, którzy przyznali, że możliwość zdobycia zatrudnienia uzależniają przede wszystkim od własnych wysiłków oraz posiadanej wiedzy i umiejętności. Przypuszczać moż-

na, że w świadomości młodzieży studiującej wyraźnie ujawnia się poczucie sprawstwa, stanowiącego istotny komponent tzw.: „umysłowości nowoczesnej”. Pewne niepokoje w tym względzie, może budzić postawa studentów z Polski, którzy w przeciwieństwie do studentów z Litwy, częściej uzależniali możliwość zdobycia zatrudnienia od sprzyjających okoliczności oraz układów wśród znajomych. Podobnie w kwestii oceny potencjalnych możliwości zdobycia zatrudnienia po zakończeniu studiów, rozkład odpowiedzi w obydwu grupach studentów wskazał, że bardziej pesymistyczni okazali się studenci z Polski. Prawie połowa osób w tej grupie uznała, że zdobycie zatrudnienia będzie bardzo trudne lub wręcz niemożliwe. Przypuszczalnie, takie zapatrywania młodzieży pozostają w związku z wciąż niestabilną sytuacją osób niepełnosprawnych na polskim rynku pracy.

Mimo mało optymistycznych postaw studentów w kwestii możliwości zdobycia pracy po zakończeniu studiów, zdecydowana większość uważa, że warto inwestować w wykształcenie. Zarówno polscy, jak i litewscy studenci oceniają swoją dotychczasową wiedzę i umiejętności jako dobre lub wystarczające. W przyszłości studenci z obydwu grup chcieliby podjąć pracę adekwatną do kierunku kształcenia (ponad połowa badanych) lub kontynuować naukę, natomiast znikomy odsetek studentów wiąże swoją przyszłość z wyjazdem za granicę. Najczęściej są to osoby deklarujące trudną/złą sytuację materialną.

Aspiracje zawodowe studentów z niepełnosprawnościami oscylują wokół konkretnych wyobrażeń na temat przyszłej pracy zawodowej. Zdecydowana większość badanych w obydwu grupach za główne kryterium przy wyborze przyszłej pracy zawodowej uwzględniałaby kategorię „interesujący zawód”, „miła atmosfera” i „wysoka płaca”. Zdecydowanie rzadziej o wyborze pracy decydowałyby takie kryteria jak: „wolne weekendy” i „możliwość szybkiego awansu”. Podkreślić przy tym należy, że atut „wysokie zarobki” najczęściej wybierali respondenci z Litwy. Taki rozkład odpowiedzi z jednej strony może napawać optymizmem w kontekście deklarowanej przez młodzież studiującą potrzeby realizacji swoich zainteresowań na gruncie przyszłej pracy zawodowej, natomiast z drugiej strony, unaocznia pewne związki ze stylem życia lansowanym we współczesnej kulturze młodzieżowej, kreującej wyidealizowany wizerunek jednostki niezależnej materialnie i obyczajowo.

Aspiracje są czynnikiem ściśle determinującym zachowanie człowieka, w tym implikują między innymi jego aktywność związaną z realizacją planów i zamierzeń zawodowych. Na podstawie wyników badań można wysunąć

przypuszczenie, że studenci analizując realia społeczno-gospodarcze kraju, w którym żyją, akceptują i zamierzają realizować te wartości i aspiracje, które stwarzają potencjalną szansę na uzyskanie w przyszłości stabilizacji zawodowej, nawet kosztem pewnych wyrzeczeń finansowych. Świadczy o tym rozkład odpowiedzi, w których większość studentów z obydwu państw deklaruje gotowość podjęcia nieodpłatnej pracy w celu podniesienia kwalifikacji. Takie stanowisko może świadczyć o wysokim poziomie chęci zawodowych studentów w płaszczyźnie wyobrażeń odnoszących się do przyszłej pracy.

Aspiracje zawodowe powstają i kształtują się w ścisłej zależności od różnorodnych czynników natury osobowościowej i środowiskowej. Pewnych trudności nastręcza jednak doprecyzowanie kategorii tych czynników, które w sposób jednoznaczny implikują proces kształtowania się i urzeczywistniania aspiracji. W opinii studentów realizacja aspiracji zawodowych warunkowana jest przede wszystkim: pozytywną postawą wobec pracy, w tym pracowitością i obowiązkowością, oraz zainteresowaniami. Z kolei mniejsze znaczenie przypisują badani takim determinantom, jak: predyspozycje osobowe, kreatywność, możliwość szybkiego awansu zawodowego, korzystna sytuacja na rynku pracy oraz możliwość wyjazdu za granicę. Wśród czynników sprzyjających realizacji planów życiowych studenci wskazali na takie, jak: posiadanie dobrej (dobrze płatnej) pracy, zdrowie, motywację do działania oraz odpowiednie wykształcenie. Z kolei do czynników utrudniających realizację planów życiowych, respondenci zaliczyli przede wszystkim: zły stan zdrowia, niechęć do nauki, brak wykształcenia, brak wiary w siebie i swoje możliwości oraz niechęć ze strony społeczeństwa, izolację społeczną, defaworyzację, a także złą sytuację rodzinną i brak wsparcia ze strony najbliższych.

Na podstawie opinii zadeklarowanych przez studentów, nasuwa się wniosek, iż przyszła praca jest dla nich wyznacznikiem miejsca w społeczeństwie, czynnikiem kształtującym osobowość, poczucie obowiązku i odpowiedzialności, a także istotnym elementem gwarantującym kontakt społeczny i realizację różnorodnych potrzeb. W kwestii wyboru pomiędzy karierą zawodową a założeniem rodziny, blisko połowa badanych twierdzi, że byłaby w stanie pogodzić pracę zawodową z obowiązkami na rzecz rodziny, przy czym 1/3 respondentów przyznaje, że najpierw chciałaby zdobyć zatrudnienie, a dopiero w dalszej przyszłości założyć rodzinę. Przemyślenia badanych uzupełniają w tej kwestii ich opinie odnośnie najbardziej cenionych wartości życiowych. W obydwu grupach studenci najwyżej ocenili takie wartości, jak: zdrowie, miłość i przyjaźń, życie rodzinne i szczęście oraz dobra praca. Za war-

tości mało istotne uznali natomiast: karierę polityczną, sławę, dobra materialne oraz „życie chwilą”. Przyjąć zatem można, że studenci z niepełnosprawnościami przejawiają słabą orientację w kierunku posiadania. Bardziej zainteresowani są realizowaniem wyznaczonych sobie zadań w zgodzie z preferowanymi wartościami. Ponadto, jakkolwiek nierzadko wyrażają pewne obawy, lęki przed nieznanym, brakiem wiary we własne siły, to jednak większość stwierdza, że warto wyznaczać sobie w życiu odległe cele i konsekwentnie do nich dążyć.

Poczynione analizy wskazują również, że praca i wyobrażenia o niej w kontekście aspiracji zawodowych i planów życiowych, ma dla studentów z niepełnosprawnościami szczególne znaczenie. Młodzi ludzie są świadomi, że jednostka z niepełnosprawnością bez pracy jest skazana na uzależnienie od innych, na korzystanie ze świadczeń społecznych, na utratę niezależności ekonomicznej, różnorodne utrudnienia w życiu osobistym, a w konsekwencji wykluczenie społeczne.

Treści prezentowane w niniejszym artykule, z uwagi na fragmentaryczność dokonanych analiz empirycznych w obszarze aspiracji zawodowych i planów życiowych młodzieży z niepełnosprawnościami studiującej w Polsce i na Litwie, stanowią jedynie przyczynek do dalszych poszukiwań badawczych. Bez wątpienia interesujących danych w omawianym przedmiocie dostarczyłyby opracowania tworzone w oparciu o badania przeprowadzone wśród absolwentów szkół wyższych, skoncentrowane na aspekcie realizacyjnym aspiracji zawodowych i planów życiowych.

Bibliografia

- Becker-Pestka D., *Plany i aspiracje życiowe młodych Polaków*, „Auxilium Sociale. Wsparcie Społeczne” 2005, nr 1.
- Bolińska M., *Pozornie bez barier. Student z niepełnosprawnością a uczelniana rzeczywistość (teoria i praktyka)*, [w:] Szczupał B., Kutek-Sładek K. (red.), *Wielowymiarowość integracji społeczno-zawodowej studentów z niepełnosprawnościami*, Kraków 2016.
- Gąciarz B., Rudnicki S., (red.), *Polscy niepełnosprawni. Od kompleksowej diagnozy do nowego modelu polityki społecznej*, Kraków 2014.
- Pilch T. (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Vol. 1, Warszawa 2003.
- Pomykało W. (red.), *Encyklopedia pedagogiczna*, Warszawa 1993.

- Wiśniewski J., *Edukacja a rynek pracy w świetle reform edukacyjnych*, [w:] Dobkowski J. (red.), *Student i absolwent kierunku administracja na rynku pracy*, Bydgoszcz 2011.
- Wojtczak D. B., *Aspiracje życiowe i edukacyjne młodzieży wiejskiej*, „Praca Socjalna” 2007, nr 1.
- Zawada A., *Aspiracje życiowe młodzieży w środowisku kulturowo zróżnicowanym*, Kraków-Katowice 2013.
- Ziejewski T., *Nowy słownik interdyscyplinarny: (ekonomia, edukacja, zawód, praca)*, Szczecin 2007.